

Akademia WSB

Dąbrowa Górnicza, Cieszyn, Olkusz, Żywiec, Kraków

mgr Justyna Wrzochul-Stawinoga

TEMAT PRACY

**DOŚWIADCZENIA MIGRACYJNE W NARRACJACH
POLSKICH MIGRANTÓW W SZWAJCARII W
KONTEKSCIE CZASU, MIEJSCA, MOBILNOŚCI**

Autoreferat pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem:

Prof. dr hab. Mirosławy Nowak - Dziemianowicz

Dąbrowa Górnicza 2024

Struktura autoreferatu:

1. Geneza zainteresowań badawczych	
.....	3
2. Przedmiot badań podjętych w pracy, problem główny, problemy szczegółowe....	
.....	5
3. Krótka charakterystyka oraz uzasadnienie wybranej orientacji metodologicznej	
.....	6
4. Syntetyczna prezentacja wyników badań własnych	9
5. Wnioski i podsumowanie badań	14

1. Geneza zainteresowań badawczych

Tematyka migracyjna to jedno z częściej podejmowanych zagadnień w aktualnym dyskursie publicznym. Migracje to zjawisko istniejące od najwcześniejszych okresów historii świata. Współcześnie przybiera ogromne rozmiary; na przestrzeni ostatnich kilku dziesięcioleci znacząco się zintensyfikowało¹. Temat migracji nie traci na aktualności, jest to zjawisko zmienne i dynamiczne, szczególnie jeśli spojrzeć na nie z perspektywy jednostkowego oraz uogólnionego ujęcia w koncepcjach czasu, miejsca i mobilności. Doświadczenia migracyjne są specyficznym rodzajem doświadczeń, z reguły omawianym w ujęciu ilościowym, co uniemożliwia dotarcie do subiektywnych sensów i znaczeń, którymi wypełniona jest codzienność polskich migrantów w Szwajcarii. Po zapoznaniu się z dostępną literaturą przedmiotu uznałam, że istnieje potrzeba ukazania ich z perspektywy indywidualnego, ludzkiego doświadczenia z uwzględnieniem zjawisk mających miejsce w codziennej, złożonej egzystencji migrantów².

Przekonaniem, które przyjąłam kierując się wyborem tematu pracy doktorskiej było przeświadczenie o tym, że zjawisko migracji związane jest z jej doświadczaniem a przyjęcie perspektywy tymczasowości nie pozostaje bez wpływu na sposób jej doświadczania przez tymczasowych migrantów. Przyjąłam także pogląd o tym, że sposób doświadczania miejsca wpisuje się w takie kategorie jak: czas, miejsce i mobilność. Potrzeba ta wpisuje się także w przyjęty przeze mnie sposób zapatrywania się na migrację tymczasową jak na potencjalne zjawisko mogące być rozpatrywane przez pryzmat trajektorii życia jednostki, której pojawienie się i przebieg co raz częściej zależy od indywidualnych planów i wyborów jednostki³. Migracja tymczasowa może przybrać

¹ Szacuje się, że na całym świecie w 2015 r. blisko 244 miliony osób żyło w kraju innym niż ten, w którym się urodzili (3,3% światowej populacji ludzi), co stanowi trzykrotność liczby międzynarodowych migrantów z 1970 r., kiedy wynosiła ona prawie 84,5 mln (2,3% światowej populacji ludzi). Wśród obywateli państw europejskich najczęściej decydują się na emigrację pochodzący z krajów położonych we wschodniej części kontynentu – Rosjanie, Ukraińcy, Rumuni, a także Polacy. Natomiast europejskim krajem, który odznacza się największym odsetkiem imigrantów w swojej populacji, jest Szwajcaria. W 2017 r. ludność Szwajcarii liczyła 8,48 mln osób, wśród których 6,36 mln to byli Szwajcarzy, zaś 2,13 mln stanowiły osoby niebędące obywatelami tego kraju. Oznacza to, że nieco ponad 25% ludności kraju Helwetów stanowią imigranci.

² Po wpisaniu w popularną, internetową bazę książek i artykułów naukowych wyszukiwarkę „Google Scholar” frazy „doświadczanie migracji w Szwajcarii” nie pojawił się żaden wynik. Fraza „Polacy w Szwajcarii” obejmuje wyniki odnoszące się do historycznych treści obejmujących obecność Polonii na tych ziemiach. Za przykład może posłużyć pozycja: „Romantyczne wędrówki Polaków po Szwajcarii Saskiej” autorstwa E. Grzędy czy „Polacy w Szwajcarii po upadku powstania listopadowego: dokumenty dozoru w Genewie jako przyczynek do badań nad działalnością polskiej emigracji”. Dotychczasowy stan wiedzy obejmuje swoim zasięgiem częściej Polaków w Niemczech, Norwegii czy na Wyspach Brytyjskich.

³ Por. M. Nowak – Dziemianowicz, *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacja sensów i znaczeń. Wiedza o rodzinie w perspektywie badań własnych*, Wrocław 2006, s. 72.

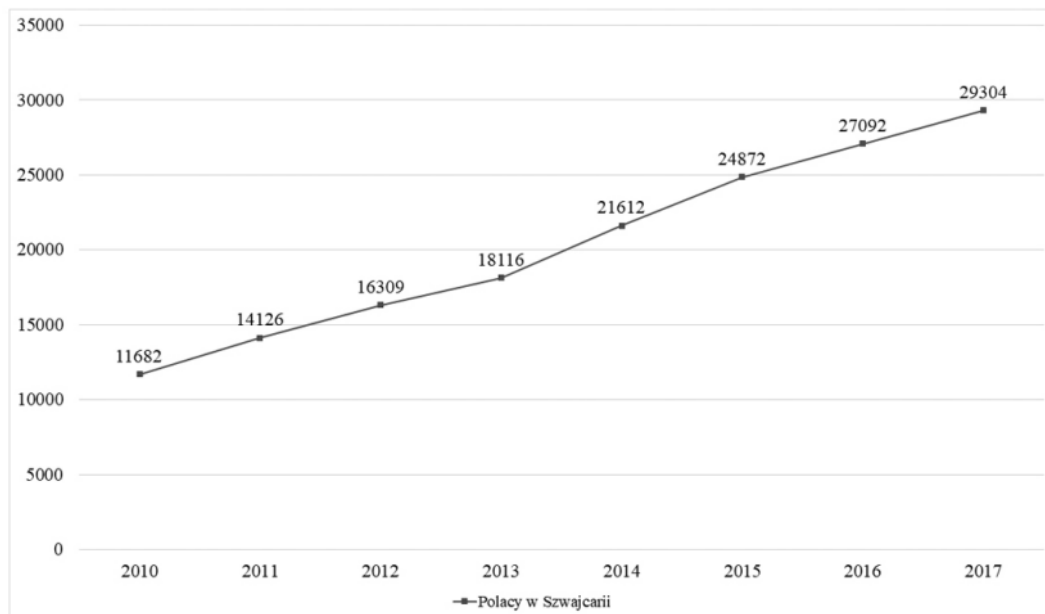
formę cierpienia jeśli jej forma przybiera wyraz nagłego, nieoczekiwanego zdarzenia w przyjętym wcześniej planie biograficznym.

Przestrzeń Szwajcarii i obecność w niej Polaków jest oryginalną, wymagającą i interesującą badawczo przestrzenią, której tematyka w kontekście badań migracyjnych z udziałem polskich migrantów w Szwajcarii rzadko jest poruszana na forum naukowym. Istnieje deficyt badań poruszających tematykę migracyjnych doświadczeń Polaków z perspektywy osobistych doświadczeń. Sytuując swoje badania, poprzedzone osobistymi doświadczeniami migracyjnymi, w jakościowym nurcie badań społecznych pragnę poszerzyć tematykę badań nad migracjami o wgląd w intymny, osobisty świat migranckich doświadczeń z intencją dostrzeżenia i zrozumienia tego zjawiska z osobistej, trudnej do uchwycenia perspektywy. Wierzę, że może stać się ona przyczynkiem do lepszego i pełniejszego zrozumienia zjawiska współczesnych migracji.

Poniższy wykres prezentuje udział migracyjny obywateli Polskich, którzy zdecydowali się wyemigrować do Szwajcarii. Na przestrzeni lat 2010-2017 liczba Polaków zamieszkujących Szwajcarię wzrosła z 11 682 do 29 304 osób, co oznacza powiększenie się tej populacji aż o 251%⁴.

⁴ D. Dajnowicz-Piesecka, *Czy „obcy” w Państwie oznacza kłopoty? Fenomen przestępczości cudzoziemców w Szwajcarii ze szczególnym uwzględnieniem Polaków*, „Zeszyty Prawnicze”, 2019, s. 203.

Wykres 1. Populacja Polaków mieszkających w Szwajcarii⁵

Źródło: Dane statystyczne Federalnego Urzędu Statystycznego w Szwajcarii, w: D. Dajnowicz-Piesecka, *Czy „obcy” w Państwie oznacza kłopoty? Fenomen przestępczości cudzoziemców w Szwajcarii ze szczególnym uwzględnieniem Polaków*, „Zeszyty Prawnicze”, 2019.

Kluczową przesłanką do napisania pracy o wybranej przeze mnie tematyce były moje własne migracyjne doświadczenia, które pojawiły się w wyniku mojego wyjazdu do Szwajcarii w latach 2012 – 2018.

Dostrzegłam i odczułam potrzebę podjęcia się przeprowadzenia badań naukowych będących próbą **ukazania ludzkiego doświadczenia migracyjnego z perspektywy tymczasowości w takich kontekstach jak: czas, miejsce i mobilność.**

⁵ Dane przedstawione na wykresie dotyczą liczby Polaków pozostających w Szwajcarii zarówno w wymiarze krótko-, jak i długoterminowym, czyli posiadających pozwolenia na pobyt typu: B, C, Ci, F, L, oraz dyplomatów i międzynarodowych urzędników służby cywilnej z immunitetem dyplomatycznym oraz bez takiego immunitetu. (Pozwolenie typu B – pozwolenie przyznające prawo pobytu wydawane na pięć lat. Pozwolenie typu C – pozwolenie na pobyt nadawane co najmniej po pięciu latach posiadania pozwolenia typu B. Pozwolenie typu Ci – pozwolenie na pobyt i pracę zarobkową wydawane dla członków rodzin przedstawicieli organizacji międzyrządowych. i zagranicznych przedstawicielstw. Pozwolenie typu F – pozwolenie na tymczasowe pozostanie w Szwajcarii cudzoziemca, któremu nakazano opuszczenie tego państwa, co jednak jest niemożliwe do wyegzekwowania np. z uwagi na naruszenie prawa międzynarodowego przez kraj ojczysty cudzoziemca. Pozwolenie typu L – tzw. krótkotrwałe pozwolenie na pobyt ważne maksymalnie 364 dni. Informacje autorka opracowania pozyskała ze strony www Krajowego Urzędu ds. Migracji, <http://bit.ly/zp19-3-18> (dostęp: 18 października 2018 r.). Za: D. Dajnowicz-Piesecka, *Czy „obcy” w Państwie oznacza kłopoty? Fenomen przestępczości cudzoziemców w Szwajcarii ze szczególnym uwzględnieniem Polaków*, „Zeszyty Prawnicze”, 2019, s. 206.

Za wartość dodaną mojej pracy uważałam przeświadczenie, że z osobami badanymi dzieli mnie wspólnota doświadczenia.

Doświadczenia migracyjne są specyficznym rodzajem doświadczeń, z reguły omawianym w ujęciu ilościowym, co uniemożliwia dotarcie do subiektywnych sensów i znaczeń, którymi wypełniona jest codzienność polskich migrantów w Szwajcarii. Przystępując do podjęcia się próby ujęcia tematyki doświadczeń tymczasowej migracji transnarodowej w szwajcarsko-polskim wydaniu, kierowałam się potrzebą ukazania tego szczególnego, ludzkiego doświadczenia migracyjnego z perspektywy indywidualnej. Pragnęłam przybliżyć ją w całej swojej złożoności z uwzględnieniem zjawisk mających miejsce w codziennej, złożonej egzystencji migrantów – w takiej, w jakiej ja jej doświadczyłam oraz w jakiej doświadczali jej, opowiadając mi o niej nie raz – moi rozmówcy.

Mając na uwadze powyższe przesłanki, moim założeniem stała się potrzeba ukazania doświadczeń migracyjnych tymczasowych transnarodowych Polskich emigrantów w Szwajcarii w kontekście czasu, miejsca i mobilności poprzez dotarcie do subiektywnych znaczeń, jakie nadają oni swoim własnym doświadczeniom wspomniani migranci. Tym samym **celem pracy** stało się uzyskanie rozumiejącego wglądu w czyjąś i moją własną rzeczywistość migracyjną naznaczoną tymczasowością.

Rozważając sposób w jaki mogłabym najpełniej opowiedzieć o doświadczeniu migracyjnym zdecydowałam się na ujęcie migracji w kontekstach: czasu, miejsca i mobilności. Inspirującą wartość miały dla mnie teoretyczne koncepcje badawcze dotyczące sposobu rozumienia wybranych przeze mnie kategorii pojęciowych, których konsekwentnie używałam do uzyskania rozumiejącego wglądu w migrancką rzeczywistość. Stały się dla mnie swoistą mapą interpretacji i punktami odniesienia w procesie interpretowania narracji. Zaliczam do nich z całą pewnością: koncepcję mobilności, pedagogiki miejsca oraz psychologiczno-filozoficzne koncepcje ujmowania miejsca i przestrzeni, jak również fenomenologię miejsca i przestrzeni a także pedagogikę pamięci w jej temporalnym wymiarze oraz koncepcję współczesnego nomadyzmu⁶.

⁶ Szczegółowy wykaz koncepcji, do których sięgałam obejmuje następujące koncepcje: koncepcję miejsca i przestrzeni (Y-Fu Tuan), koncepcję nie-miejsca (Marc Auge), koncepcję miejsca jako atopii (Roland Barthes, Adam Dziadek, Gadamer), koncepcję miejsca jako heterotropii (Maria Mendel, Michael Foucault), koncepcję domu i niedomu (Marcin Jewdokimow, Magdalena Łukasiuk, koncepcję tożsamości (Zygmunt Bauman, Taylor, Axel Honeth, Kaufmann, koncepcję transnarodowości, koncepcję psychologii miejsca (Maria Lewicka), koncepcję czasu i miejsca, koncepcję pamięciomiejsca (Wiesław Theis), koncepcję czasu i przestrzeni (Y-Fu Tuan, Massey), koncepcję współczesnego nomadyzmu (Natalia

Ukazanie jednostkowego, ucieleśnionego, osadzonego w miejscu i czasie, na tle mobilności, usytuowanego w codziennej rzeczywistości migracyjnej wglądu w migracyjną rzeczywistość, stało się dla mnie palącą potrzebą. W trakcie prowadzenia przeze mnie badań oraz w toku dokonywanej interpretacji, zanurzania się w teoriach badawczych, w poszukiwaniu sensów i znaczeń tymczasowej migracji, zrozumiałam, że powinnam sięgnąć do autoetnografii, która przybrała dla mnie w tej pracy formę porządkującą oraz stanowiła formę autoterapii.

2. Przedmiot badań podjętych w pracy, problem główny, problemy szczegółowe

Przedmiotem badań tej pracy uczyniłam rekonstrukcję doświadczeń dokonanych przez narratorów w opowiedzianych przez nich historiach a także rekonstrukcje własnych doświadczeń migracyjnych w postaci narracji autoetnograficznej.

Takie działanie pozwoliło mi na odtworzenie i zinterpretowanie sensów i znaczeń, jakie swoim migracjom przypisują moi rozmówcy jak również odtworzenie sensów i znaczeń, które swojej własnej migracji przypisuję ja sama. W kontekście postawionych przeze mnie pytań badawczych moją intencją było rozumienie w jaki sposób w wybranych przeze mnie kategoriach doświadczają się migracji tymczasowej. Tym samym korzystając z dostępnych mi sposobów bycia w świecie, rozumiejącej, otwartej postawy oraz wiedzy teoretycznej starałam się w jak najpełniejszy, najjaśniejszy sposób pokazać jak najwięcej możliwości i sposobów doświadczania emigracyjnej codzienności. Taki sposób postępowania wyklucza możliwość ukazania rzeczywistości tymczasowych migrantów w Szwajcarii w oparciu o jej przyczynowo-skutkowe podsumowanie. Treść udostępnionych mi doświadczeń nie podlega regułom klasyfikacji, nie podlega włączaniu i wyłączeniu pewnych prawideł, nie ma jednej słusznej, jedynej teorii ani jednej, słusznej drogi ku rozumieniu.

Głównym problemem badawczym stało się pytanie:

W jaki sposób polscy emigranci doświadczają swojej migracji tymczasowej z perspektywy: mobilności, czasu, przestrzeni, miejsca i tożsamości?

Problemy szczegółowe przyjęły następującą treść i formę:

Hatalaska, I. Main, koncepcję fenomenologii miejsca (Martin Heidegger), koncepcję tożsamości narracyjnej (Paul Ricoeur, M. Nowak – Dziemianowicz), koncepcję trajektorii (Fritz Schütze), koncepcję trajektorii jako podstawowej koncepcji teoretycznej w analizach cierpienia i bezładnych procesach społecznych (Fritz Schütze, Gerhard Riemann), Koncepcji mobilności (John Urry), koncepcji pedagogiki miejsca (Maria Mendel). Koncepcje te omawiam w moim doktorancie w sposób szczegółowy.

- Jakie sensy i znaczenia nakładają moi rozmówcy na doświadczaną migrację przez pryzmat wybranych przeze mnie kategorii?
- W jaki sposób migranci transnarodowi w Szwajcarii doświadczają migracji i jak doświadczenie to pracuje w wybranych przeze mnie kategoriach?
- Jak migranci tymczasowi wchodzi w relacje z miejscem?
- Jak proces ten przebiega w Szwajcarii?
- Czym są i jakie są subiektywne znaczenia migracji?
- Czym jest ludzkie jednostkowe doświadczenie migracyjne i jak je usensowiają je moi rozmówcy?
- Jak usensowiam swoje własne migracyjne, tymczasowe doświadczenie?
- Jak poczucie tymczasowości warunkuje sposób doświadczania i usensowiania migracji w odniesieniu do wybranych przeze mnie kategorii problemowych?
- Jak kształtuje się biograficzny plan działania kiedy człowiek w wyniku migracji doświadcza trajektorii cierpienia i poczucia bezładu?

3. Krótka charakterystyka oraz uzasadnienie wybranej orientacji metodologicznej

Przeprowadzone przeze mnie badania obejmują ramy czasowe między 2012 a 2018 rokiem, kiedy mieszkałam w Szwajcarii, w miejscowości Bussnang, w kantonie Thurgau.

Moje badania usytuowałam w narracyjnej orientacji badawczej, w paradygmacie interpretatywnym, w nurcie badań hermeneutyczno-fenomenologicznym.

Takie działanie pozwoliło mi na:

- postawienie pytania o możliwości, granice i drogi poznania fragmentu rzeczywistości jakim jest świat człowieka
- przyjęcie brzegowych założeń narracji, których celem poznawczym jest opis aktów interpretacji i ustanawiania sensów spełnianych przez tych, którzy żyją w świecie społecznym, a ponadto interpretacja wszelkich tworów ukonstytuowanych w tych aktach⁷.
- przyjęcie perspektywy socjologii rozumiejącej sprowadzającej się do rozumienia świata człowieka jako kontekstu, w którym odbywa się wszelkie działanie

⁷ M. Nowak – Dziemianowicz, *Narracja – Tożsamość – Wychowanie. Perspektywa przejścia i zmiany*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja”, nr 3 (55), 2022, s. 38 (37-53).

komunikacyjne a także jest zasobem nierefleksyjnej wiedzy, z której działający czerpie swe przekonania oraz warunkuje szczególnie sposób rozumienia⁸.

- Skierowanie się ku nurtowi hermeneutyczno - fenomenologicznemu - pozwoliło mi na umieszczenie moich badań nad migracją w szerszym kontekście – badań nad aktualnym życiem człowieka w odwołaniu do jego doświadczeń. Nurt ten pozwolił mi na dotarcie do subiektywnych przeżyć zadając pytanie o znaczenie, które przypisują swojemu życiu migranci. Dzięki temu możliwe stało się poznanie subiektywnych sensów i znaczeń, które nadawali swoim doświadczeniom migracyjnym moi rozmówcy. Przyjęcie powyższych założeń umożliwiło mi także wgląd w moje osobiste narracje autoetnograficzne, które również uczyniłam treścią tej pracy dokonując ich opisu i interpretacji.
- Perspektywa hermeneutyczna pozwoliła mi na traktowanie człowieka jako istoty refleksyjnej co umożliwiło mi zrozumienie, opis i interpretację doświadczeń człowieka jako tekstu umieszczonego w historycznym i społecznym kontekście. Perspektywa ta pozwoliła na przeświadczenie o tym, że ludzkie doświadczenie jest reprezentowane poprzez nadawane mu symbole i interpretowane przy pomocy indywidualnego rozumienia świata. Dzięki temu mogłam przyjrzeć się opowieściom swoim i innych poszukując odpowiedzi na pytania: „gdzie?”, „dlaczego?”, „jak?”, „co sprawia?”, „czym jest?”.
- Perspektywa fenomenologiczna – miała dla mnie inspirujące znaczenie. Dzięki niej mogłam zapytać czym jest nadawane przez migrantów tymczasowych ich doświadczeniom znaczenie, dzięki, któremu usensowniają oni swoje działanie. Pozwoliła mi także na wgląd w migracyjną rzeczywistość i postawienie pytań o rozumienie siebie przez migrantów, innych ludzi oraz świata, w którym żyją.

Przyjęcie określonych ram teoretycznych i koncepcyjnych pozwoliło mi na wyodrębnienie dwóch metod badawczych. Stały się nimi badania autoetnograficzne oraz wywiad narracyjny Fritza Schützego. Obie metody pozwoliły mi na odkrycie sensów i znaczeń nadawanych przez osoby uczestniczące w badaniach a także na opis i interpretację własnych uczuć i emocji doświadczonych podczas mojego pobytu w Szwajcarii.

⁸ M. Nowak – Dziemianowicz, *Szkola jako przestrzeń uznania*, Wrocław 2020, s. 23.

Wywiad narracyjny Fritza Schützego pozwolił mi na uzyskanie rozumiejącego wglądu w rzeczywistość moich rozmówców poprzez opis i interpretację doświadczeń w formie udostępnionych mi narracji⁹: Agnieszki, Waldemara oraz Marcina.

Wywiad narracyjny pozwolił mi na:

- Otrzymanie indywidualnej opowieści o życiu, fragmencie migracyjnej rzeczywistości moich rozmówców w postaci spontanicznej narracji
- Poznanie indywidualnych perspektyw osobistych migrantów doświadczeń w ramach interesujących mnie kategorii badawczych udostępnionych mi w formie spontanicznej narracji autobiograficznej¹⁰.

Moimi rozmówcami¹¹ były osoby, z którymi łączyła mnie wspólnota doświadczenia, znałam je z codziennych relacji, co pozwoliło mi „odrzec” wywiad z jakiegokolwiek formalizmu.

Wyboru autoetnografii jako metody badawczej dokonałam ze świadomością, że badania autoetnograficzne są wymagającą i wciąż nową przestrzenią badawczą, do której nie wszyscy naukowcy mają dostęp ze względu na ich specyfikę i metodologiczne wymagania¹². Pozwoliło mi to na omówienie migracji z perspektywy zaangażowanej w migrację aktora w formie autoetnograficznej narracji, której brakuje w kontekście interesujących mnie tymczasowych migracji. W ramach autoetnografii poszukuję sensów i znaczeń moich własnych autobiograficznych doświadczeń w kontekście czasu, miejsca i mobilności.

Jednocześnie, po zapoznaniu się z literaturą przedmiotu dotyczącą sposobów omawiania zjawiska migracji oraz ukazywania jej w dostępnej literaturze przedmiotu, zdecydowałam się na ujęcie mojej własnego doświadczenia migracyjnego z wykorzystaniem koncepcji trajektorii cierpienia i bezładnych procesów społecznych

⁹ F. Schütze, *Analiza biograficzna ugruntowana empirycznie w autobiograficznym wywiadzie narracyjnym. Jak analizować wywiady narracyjne*, w: *Metoda biograficzna w socjologii*, (red.) M. Kazimierska, Kraków 2012, s. 22.

¹⁰ K. Kazimierska, K. Waniek, *Autobiograficzny wywiad narracyjny. Metoda, technika, analiza*, Łódź 2000, s. 22-40.

¹¹ Ibidem, s. 22.

¹² „Pisanie autoetnografii jest trudne – z pewnością nie jest czymś, co większość ludzi może wykonać. Większość naukowców nie pisze wystarczająco dobrze aby z powodzeniem to wykonać. Albo są niewystarczająco introspektywni wobec swoich uczuć czy motywów lub sprzeczności, których doświadczają. Autoetnograficzna eksploracja generuje wiele lęków i wątpliwości a także bólu emocjonalnego. Kiedy się wydaje, że więcej bólu już nie zniesiesz, wtedy właśnie zaczyna się prawdziwa praca. Autoetnografia łamie podstawowe konwencje stylu pisarstwa naukowego, dlatego badacz powinien wykazać się niezwykłą elastycznością w operowaniu stylem pisarstwa naukowego oraz literackiego”. C. Ellis, A. Bochner, *Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity: Researcher as Subject*, 2000, s. 738.

Fritza Schützego i Gerharda Riemanna¹³. Angażując podejście Gerharda Riemana i Fritza Schützego odwołałam się do zaproponowanej przez badaczy „trajektorii” jako podstawowej koncepcji teoretycznej w analizach cierpienia i bezładnych procesów społecznych¹⁴. Pozwoliło mi to na zaprezentowanie we własnej narracyjnej biografii przebiegu trajektorii bezładności migracji jako procesu społecznego. Korzystając z cech trajektorii biograficznej¹⁵ przybliżyłam treść interpretacji własnej migracji przez pryzmat cierpienia rozumianego jako indywidualnego doświadczenia egzystencjonalnego¹⁶. Jacek Kubitsky twierdzi, że emigracja sama w sobie jest szczególną formą kryzysu a także stanem dezorientacji, która wymaga wewnętrznej i zewnętrznej przebudowy¹⁷. Ponadto, cierpienie rozumiem za M. Nowak – Dziemianowicz jako nieoczekiwaną zmianę własnej sytuacji oraz indywidualne doświadczenie egzystencjonalne¹⁸.

Z mojego indywidualnego migracyjnego doświadczenia autoetnograficznego czas, obejmujący lata 2012 - 2018 ma dla mnie ważne znaczenie w kontekście mojego doświadczenia biograficznego. Jest to okres podejmowanych przeze mnie ważnych w tamtym czasie motywacji, wyborów i sposobów doświadczania migracji, co uwidacznia się w moich narracjach dotyczących sposobu rozumienia domu, miejsca, czasu i przestrzeni, poczucia ciągłości biograficznej i sensu. Tym samym przywołane przeze mnie narracje umieszczam w kulturowym kontekście codzienności. Dokonuję retrospekcji *self*¹⁹ w sytuacji osamotnienia, wyobcowania, zamknięcia w zderzeniu się z inną kulturą codzienności i rytualizacji, zasad współżycia w ramach społeczności lokalnej i wieloosobowego mieszkania za granicą. Ramą interpretacji są wybrane przeze mnie konteksty czasu, miejsca i mobilności, w których jestem osadzona a także moje „trajektoryjne” zmagania osadzone w tych kategoriach.

Materiał badawczy, nad którym pracowałam składał się na fotografie z tamtego okresu, które porządkowały moje osobiste wspomnienia, odwoływały się do mojej

¹³ G. Riemann, F. Schütze, *Trajektoria jako podstawowa koncepcja teoretyczna w analizach cierpienia i bezładnych procesów społecznych*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 2, rok XXXVI, 1992, s. 92.

¹⁴ F. Schütze, *Trajektorie cierpienia jako przedmiot badań socjologii interpretatywnej*, „Studia Socjologiczne”, nr 1 (144), s. 21.

¹⁵ Por. A. Pawlak – Kałużna, *Zdrowie a samotność i osamotnienie migrantów zarobkowych*, „Przegląd Socjologiczny”, nr 71 (2), s. 16.

¹⁶ M. Nowak – Dziemianowicz, *Walka o uznanie w narracjach. Jednostka i wspólnota w procesie poszukiwania tożsamości*, Wrocław, 2016, s. 84.

¹⁷ J. Kubitsky, *Psychologia migracji*, Warszawa 2012, s. 35-58.

¹⁸ M. Nowak – Dziemianowicz, op. cit., s. 84.

¹⁹ Por. B. Karpińska – Musiał, *Harcowanie na planie. Her – storia stawania się matką, akademicką w polskim uniwersytecie*, Lublin 2021.

pamięci intelektualnej i zmysłowej, powodując pojawiające się w formie obrazów i potoków świadomości uczucia i doznania a także zapiski i notatki z tamtego okresu. Materiały badawcze obejmowały również nagrania moich rozmów ze współmigrantami i notatki, które wtedy sporządzałam. Materiał badawczy stanowią także transkrypcje i nagrania wywiadów narracyjnych, które przeprowadziłam na potrzebę powstania tej dysertacji. Materiał badawczy obejmuje zarówno udostępnione mi narracje z tamtego okresu jak i moje własne autoetnograficzne narracje.

4. Syntetyczna prezentacja wyników badań

Korzystając z dostępnych mi sposobów bycia w świecie, rozumiejącej, otwartej postawy oraz wiedzy teoretycznej starałam się w jak najpełniejszy, najjaśniejszy sposób pokazać jak najwięcej możliwości i sposobów doświadczania emigracyjnej codzienności. Taki sposób postępowania wyklucza możliwość ukazania rzeczywistości tymczasowych migrantów w Szwajcarii w oparciu o jej przyczynowo-skutkowe podsumowanie. Treść udostępnionych mi doświadczeń nie podlega regułom klasyfikacji, nie podlega włączaniu i wyłączeniu pewnych prawideł, nie ma jednej słusznej, jedynej teorii ani jednej, słusznej drogi ku rozumieniu.

Uzyskanie rozumiejącego wglądu w czyjąś rzeczywistość, w moim przypadku w moją rzeczywistość i rzeczywistość moich rozmówców, wykluczają możliwość przyczynowo-skutkowego jej podsumowania. Niemniej jednak, poniżej zamieszczam „ramy”, w których staram się zawrzeć najważniejsze moim zdaniem przesłanki, które wyłoniły się w wyniku przeprowadzonych przeze mnie badań.

1. Przestrzeń i tożsamość

- Personalizacja przestrzeni - migranci tymczasowi w Szwajcarii podejmując próbę spójnego skonstruowania swojej tożsamości podejmują się trudu personalizacji przestrzeni, w której się znajdują, tworząc przestrzeń osobistą.

- Zrytualizowane praktyki codzienności - migranci tymczasowi usensowiają swoją przestrzeń poprzez zrytualizowanie praktyki codzienności
- Porządkowanie przestrzeni schematów - migranci tymczasowi doświadczają przestrzeni poprzez porządkowanie przestrzeni schematów i zaznaczenie w niej swojej obecności
- Kategoria „niedomu”²⁰ uniemożliwia identyfikację z przestrzenią. Wyraża się w słowach: „wtopienie się”, „lokum”, „względna lokalizacja”, „zainstalowanie”, co nie sprzyja przywiązaniu się do miejsca i wyklucza zbudowanie spójnej tożsamości
- Obrazowe, literackie widzenie przestrzeni - Jednym ze sposobów doświadczania przestrzeni jest jej obrazowe widzenie, poszukiwanie wyobrażeniowych wspólnych elementów z tym, co już znane, oswojone i przeżyte. Tym samym literatura może być jednym z takich narzędzi
- Mapa lokalizacyjna - Migranci tymczasowi w Szwajcarii doświadczają przestrzeni w postaci nazw lokalizacji, odległości od (czegoś), rozciągłości, stycznych punktów na mapie drogi
- Wewnętrzna mapa przestrzenna - Doświadczanie przestrzeni w procesie jej osvajania odbywa się poprzez włączenie jej fragmentu do rutynowo przeżywanej codzienności, co wyraża się między innymi w takich stwierdzeniach jak: „Moja droga na zakupy”. W ten sposób tymczasowi migranci w Szwajcarii tworzą kawałek po kawałku swoją „wewnętrzną mapę” z indywidualnymi punktami orientacyjnymi. Doświadczanie przestrzeni odbywa się poprzez organizację punktów orientacyjnych do miejsc zaspokajania podstawowych potrzeb rezydencjonalnych, na przykład do centrum handlowego.

²⁰ „Niedom” spełnia trzy funkcje: zabezpiecza własność prywatną lokatorów, pozwala na zachowanie jedynie odrobiny prywatności, włącza w sieć relacji społecznych ale nie pozwala mieszkańcom identyfikować się z nim. „Niedom i jego fragmenty klasyfikowane są przez lokatorów w kategoriach wygody, ceny, ewentualnych niedogodności, powierzchni całości i poszczególnych pomieszczeń, wyposażenia i lokalizacji nie zaś w języku auto definicji czy emocji. Z pewnością wśród przyczyn tego nastawienia można wymienić fakt, że mieszkania migracyjne są zazwyczaj mieszkaniami substandardowymi, odbiegającymi od oczekiwań lokatorów co do jakości wyposażenia, poziomu zadbania czy stanu technicznego. Zob. M. Pietrusińska, *Dom migracyjny czy niedom – model uchodźców z Kaukazu w Polsce*, [w:] Socjologia zamieszkania, (red.) M. Łukasiuk, M. Jewdokimow, Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, Warszawa 2014, s. 298. (295-322).

- Dwoistość przestrzeni transgresji - Doświadczenie mobilności przez migrantów tymczasowych w Szwajcarii odbywa się w „nie – miejscach” i jest usensowiane w poczuciu pozornej transgresji z uwzględnieniem dwoistości tej przestrzeni. W takim ujęciu transgresja ma charakter refleksyjny.

2. Mobilność

- Automobilność - Samochody są antropomorfizowane i stanowią ważny element tożsamościowy polskich migrantów tymczasowych w Szwajcarii
- Narracje drogi - Migranci tymczasowi w Szwajcarii usensowiają swoją migrację poprzez „topos” drogi w charakterze czasoprzestrzennym. W narracjach drogi ujawnia się dwoistość przestrzeni, która łączy ze sobą dwie lokalizacje z ważnymi punktami o określonym, indywidualnym znaczeniu (mosty, tunele). W narracje drogi wpisany jest czas i miejsce. Przyroda ożywiona i nieożywiona jest nośnikiem tych kategorii.
- Narracje wędrówki - Doświadczenie mobilności przez migrantów tymczasowych w Szwajcarii oparte jest na doświadczaniu wędrówki z mapami punktów do przebycia z miejsca tymczasowego do miejsca o najwyższym stopniu swojskości. Dom w Polsce jest „sposobem istnienia”, „formą życia”, „byciem blisko prawdy życia”, formą „mieszkania poetyckiego”.
- Odzyskanie kontroli nad biografią - Migranci tymczasowi w Szwajcarii poprzez osadzenie swojego pobytu za granicą w ramach mobilności przestrzennej, przygody, poczucia wolności w poruszaniu się, starają się odzyskać kontrolę nad swoją biografią w sytuacji poczucia zamknięcia, osamotnienia i izolacji, która pojawia się w narracjach w związku z doświadczaniem swojej codzienności
- Transgresja - W doświadczeniach migrantów tymczasowych przekraczanie granic państw jest rodzajem „transgresji” uruchamiającym mechanizmy inicjalne bez względu na rodzaj transportu: prom, samochód.

- Własny samochód – Mobilność jest wyznacznikiem wolności i niezależności, również finansowej, elementem wpisanym w tożsamość migrancką, jest narzędziem kontroli nad biografią.

3. Czas

- „Eigenzeit” - Doświadczenie upływu czasu przez tymczasowych migrantów w Szwajcarii sprowadza się do usensowniania go w kategorii „Eigenzeit” - czasu rozumianego i interpretowanego w sposób indywidualny i intymny, osadzony w codzienności. Jest to czas interpretowany indywidualnie, co pozwala na refleksyjne osadzenie go w doświadczanej rzeczywistości.
- Temporalny wymiar czasu - Migranci tymczasowi w Szwajcarii w swoich narracjach usensowniają swój czas poprzez operowanie trzema jego wymiarami: przed, po i trakcie trwania migracji co wskazuje na jego refleksogenny i temporalny charakter
- Kategoria „niemyślenia” - Doświadczenie czasu przez tymczasowych migrantów w Szwajcarii często sprowadza się także do kategorii „niemyślenia”, która nadaje szczególny wymiar usensowniania czasu. Jest to czas „niepoliczalny”, „czas nieumiejscowiony”, „bez początku i końca - czas pomiędzy”, „czas do zużycia”, „przepływający przez palce jak woda”. Kategoria „niemyślenia” pełni funkcję kompensacyjną w stosunku do trudów jego doświadczania na emigracji.
- Ruch i zmiana - Doświadczenie czasu przez tymczasowych migrantów w Szwajcarii sprowadza się do poczucia ruchu i zmiany, usensowniają go poprzez zmianę organizacji przestrzeni i zmianę rytmu swojej codzienności
- Codzienna marszruta - W narracjach migrantów tymczasowych czas pełni funkcję porządkującą i nadaje rytm codziennej marszrucie. Codzienna marszruta organizuje życie migrantów w Szwajcarii, poddają się jej nadając jej wymiar znaczeniowy.

4. Miejsce

- „Pokój Leszka” - Pomieszczeniom mieszkalnym, w których często rotacyjnie mieszkają migranci tymczasowi w Szwajcarii nadawane są osobiste znaczenia odnoszące się do fragmentów ich rzeczywistości w

postaci nazw własnych. Za przykład może posłużyć „Pokój Leszka”, „Pokój przy drzwiach”. Nazwy te odzwierciedlają nadawane w sposób indywidualny znaczenia odnoszące się do sposobu doświadczanego w nich fragmentów rzeczywistości.

- „Moje drzewo” - Migranci tymczasowi w Szwajcarii nadają znaczenie miejscu, poprzez nadawanie znaczenia temu, co uznać mogą w nim za swoje własne. Mogą to być przedmioty lub elementy natury: stokrotki za oknem, drzewo. Są to często współtowarzysze migracyjni i umiejscowione, nierzadko stateczne punkty odniesienia w stosunku do sposobu bycia w określonym miejscu
- „Trawa jest bardziej zielona” - Doświadczenie miejsc migrantów tymczasowych w Szwajcarii odbywa się poprzez odniesienia do fauny i flory. Przykładem mogą być „lamy za oknem” wpisane w codzienny pejzaż migracyjnej egzystencji jako stały punkt w niestalej tymczasowości. Obcowanie z miejscami znanymi daje poczucie bezpieczeństwa podczas gdy ich utrata zwiększa poczucie obcości i osamotnienia
- „Moja droga” - W narracjach migrantów tymczasowych często pojawia się opowieść o doświadczaniu drogi jako „toposu” czyli szczególnego rodzaju miejsca w doświadczeniu biograficznym
- „Bussnang. Arbeiten. Leben. Geniessen” - Doświadczenie czasu przez tymczasowych migrantów polskich w Szwajcarii podporządkowane jest czasowi „z zewnątrz”. Organizuje ono ich codzienność i wpływa na sposób doświadczania miejsca, w którym przebywają. Takim rodzajem czasu może być czas „spędzony w fabryce”, „czas na przerwę obiadową”, czas z zewnątrz rygoryzuje czas, wkłada go policzalne ramy.
- „1.20 CHF” - Doświadczenie czasu przez tymczasowych migrantów polskich w Szwajcarii nie jest jedynie podporządkowane czasowi „z zewnątrz”. Czas przeżywany refleksyjnie, czas doświadczany wewnętrznie pozostaje w ciągłej grze między czasem „zewnątrznym”, wytwarzając inny, prywatny i intymny czas.
- „Jak dzień świstaka” - Doświadczenie miejsca przez migrantów tymczasowych w Szwajcarii oparte jest na nadawaniu sensu kategorii codzienności rozumianej w perspektywach: „swojskości”, „rutyny”, „powszedniości”, która jest dla migrantów tymczasowych w Szwajcarii jednym ze sposobów usensowniania i nadawania znaczenia

swojej codzienności. Jest także czymś naturalnym i istniejącym, danym *at hoc* w kraju pochodzenia, w domu. Codzienność daje poczucie swojskości, ponieważ związana jest z kategorią „homecomera”²¹.

- „Pierogi ruskie” - Migranci tymczasowi w Szwajcarii doświadczają miejsc w Polsce w sposób nostalgiczny. Swoją migracyjną tymczasowość rozumieją jako rodzaj zatrzymania czasowego. Wyraża się to w przekonaniu, że podróżują jedynie przedmioty a czas w miejscach się zatrzymuje wraz z nieobecnością w nich człowieka. Tymczasowi migranci w Szwajcarii na poziomie doświadczania miejsca w Polsce wskazują na elementy zakorzenienia codziennego, które są wyrazem tęsknoty za lokalnością w postaci przyrody, smaków, zapachów, dźwięków składających się na poczucie „bycia u siebie”. Poczucie tęsknoty i nostalgii próbują kompensować dopasowywaniem miejsc za granicą organizując je na wzór tych z Polski (firanki w oknach, świece zapachowe, rodzime produkty zapachowe i żywnościowe).

5. Wnioski i podsumowanie badań

Przyjęte przeze mnie wnioski z badań traktuję jako konsekwencję przyjętego przeze mnie pytania badawczego: Jak polscy migranci tymczasowi w Szwajcarii usensowniają swoje doświadczenia migracyjne i jakie nadają im znaczenia?

Moją intencją było uzyskanie rozumiejącego wglądu w to, w jaki sposób w wybranych przeze mnie kategoriach doświadczana jest tymczasowa migracja przez Polaków, którzy zdecydowali się na wyjazd do Szwajcarii. Moją intencją było posługując się dostępną mi wiedzą teoretyczną w sposób możliwie najpełniejszy i przejrzysty jak najwięcej sposobów ukazania codzienności emigranckiej. Myślę, że sprostałam temu zadaniu, pomimo, że bogactwo udostępnionych mi doświadczeń przerosła moje oczekiwania a treści tych z uwagi na wybrany przeze mnie paradygmat badawczy nie można ująć w formę pewnych prawideł, opartych na włączaniu i wyłączeniu pewnych

²¹ Sprowadzająca się do poczucia tego, co „autentycznie swojskie”, pozwalające na poczucie bycia u siebie z jednoczesnym poczuciem zażyłości z danym środowiskiem, zob. J. Gara, Egzystencjonalny fenomen epizodów codzienności jako źródło antycypacji przyszłości, „Studia z teorii wychowania”, nr 6/3 (12), s. 30 (29-48).

faktów. Poniżej zamieszczam zatem moje refleksje, które są wynikiem mojego rozumienia.

- Dom w Polsce jawi się jako „pamięciomiejsce” i „bezpieczna baza”, „miejsce wszystkich miejsc”, w którym doświadcza się „intymnego zamieszkiwania”²²
- Dom migracyjny jawi się jako „heterotropia”, do której dostęp mają tylko mieszkańcy funkcjonujący w swojej złożonej codzienności
- Oswajanie miejsc odbywa się m.in. poprzez „multisensoryczne”²³ doświadczenia, które dają poczucie swojskości
- Czas migracyjny ma wymiar temporalny
- Poczucie czasu osadzone jest w indywidualnie przeżywanej codzienności
- Tożsamość rozwijana jest w relacji do „Innych”
- Dokonanie własnej identyfikacji odbywało się przez „Innych”
- Tożsamość jest umiejscowiona (kategoria „pamięciomiejsc”²⁴, kategoria „tożsamości miejsca”)²⁵.
- Życie „za granicą” interpretowane jest jako życie „pomiędzy”²⁶, co warunkuje emocjonalny kontekst funkcjonowania migrantów tymczasowych i wpisuje się w koncepcje „translokacyjności”.

²² Zamieszkiwanie intymne jest najwyższym stopniem zamieszkiwania. Jedynie długie zamieszkiwanie pozwala poznać miejsce intymnie. Y-Fu Tuhan.

²³ Raymond Murray Schafer wyodrębnia krajobraz dźwiękowy, który jest związany z konkretną lokalizacją. Jest on geograficznym usytuowaniem związanym ze specyfiką miejsca lub regionu i wpisany jest w jego *geniusloci*. Tak zwane „dźwięki rozpoznawcze” (soundmarks) decydują o swoistości miejsc i krajobrazów i umożliwiają ich identyfikację. Sensoryczny krajobraz dźwiękowy może pełnić różne role, spośród której na pierwszy plan wysuwa się ta związana z kolorytem lokalnym. Pojawienie się literackiej sonotopografii w pracach biograficznych może być efektem pracy autobiograficznej. Zob. E. Rybicka, *Sensoryczna geografia literacka*, [w:] *Przestrzenie geo(bio)graficzne w literaturze*, (red.) E. Konończuk, E. Sidoruk, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, 2015, s. 163.

²⁴ Pamięciomiejsce jawi się jako siła w słabości. Jest w jego trwaniu coś z człowieczeństwa: posiada swoiste cechy nazywane *resilience*. Jest to zespół umiejętności, które pozwalają człowiekowi pogrążonemu nawet w najtrudniejszych warunkach, największej opresji czy stresie okazać prężność budząc w sobie zaskakujące pokłady pozytywnej energii i zdolność do ponownej reinterpretacji minionych zdarzeń. Por. M. Mendel, W. Theis, Od redaktorów. *Pamięć, miejsce i kategoria pamięciomiejsc w perspektywie społeczno-edukacyjnej*, [w:] *Pamięć i miejsce, perspektywa społeczno-edukacyjna*, (red.), M. Mendel, W. Theis, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019, s. 9-10.

²⁵ Myślenie o miejscu w kontekście przywiązania i konstruowania własnej tożsamości w oparciu o nie. Zob. M. Nowak – Dziemianowicz, *Walka o uznanie w narracjach. Jednostka i wspólnota w procesie poszukiwaniu tożsamości*, Wrocław 2016.

²⁶ W tym ujęciu zmiany związane z pobytem zagranicznym nie muszą przebiegać wyłącznie w nurcie nowoczesności i wielokulturowości, ale mogą przybierać formę przepływów pomiędzy dwoma

- Narracje migracyjne ujawniają napięcia do świadczeniowe migracji w dualizmach: „swojskość-obcość”, „bliskość-dystans”, „wolność-ograniczenie”
- Czas jest dopełnieniem miejsca w tym sensie, że opowieść o miejscu zawsze jest opowieścią o czasie i odwrotnie

Podsumowując, odnalezienie swojego miejsca przez tymczasowych migrantów polskich w Szwajcarii zawsze podyktowane jest byciem z „Innymi”, ponieważ dokonanie własnej identyfikacji odbywa się zawsze w odniesieniu do „Innych”. Sprowadza się do wskazywania różnic i podobieństw w zachowaniu: gotowości do niesienia pomocy, otwartości, spontaniczności. „Inni” to nie tylko ludzie ale także przyroda, budynek czy droga, zapach. Miejsce stanowi ważny punkt ciężkości w sposobie doświadczania migracji. Warunkuje i reguluje cykl pracy i odpoczynku, wchodząc w relacje z czasem.

W przytoczonych przeze mnie narracjach odpowiedzi na zadane przeze mnie pytania: „gdzie, dlaczego, jak, czym jest, co sprawia” nie padały w sposób bezpośredni. Mogłam je odczytać analizując ich strukturę, co starałam się uczynić. Z wysłuchanych przeze mnie narracji wyłoniła się tożsamość migranta tymczasowego jako refleksyjny projekt, który jest zarazem nicią spajającą wszelkie doświadczenia człowieka w wymiarze temporalnym. Migranci tymczasowi wykazali się skłonnościami refleksogennymi, co pomogło im przede wszystkim zrozumieć siebie, odnieść się do swojej decyzji swojej tymczasowej migracji i wytrwać w swoich założeniach. Wszyscy migranci wykonali pracę biograficzną opartą na refleksji, która pojawiła się w trakcie ich opowiadania.

Migranci tymczasowi usensowniają swój pobyt w Szwajcarii poprzez poszukiwanie akceptacji wewnątrz środowiska, w którym przebywają, w swojej codzienności. Marcin usensowniał swój pobyt poprzez awans społeczny, by mieć większą swobodę zarządzania czasem, Agnieszka poprzez wspólnotowość i przynależność do grupy innych migrantek z Polski, Waldemar poprzez zadaniowy charakter swoich

lokalnościami – miejscem pochodzenia i miejscem nowego zamieszkania. W takim ujęciu „translokalność” może być traktowana jako podzbiór transnarodowości. Przyjmuje się, że migracje w ujęciu społecznym odbywają się w ramach przemieszczeń międzynarodowych. Por. S. Wessendorf, *‘Roots Migrants’: Transnationalism and ‘Return’ among Second- Generation Italians in Switzerland*, “Journal of Ethnic and Migration Studies”, vol 33, no 7, 2007, s. 1083 - 1102.

wyjazdów. Moja migracja usensowniona została poprzez odnalezienie drogi ku rozwojowi w sytuacji samotności i separacji. Udostępnione mi narracje, fragmenty rzeczywistości emigranckiej wybierane były przez moich rozmówców w sposób intuicyjny, ważny dla nich samych i związany był z ich indywidualnymi doświadczeniami. Miejsca, w których mieszkają migranci tymczasowi zawsze naznaczone są znaczeniami. Miejsca dają poczucie sensu migrantom tymczasowym a narracje migrantów tymczasowych zawsze są umiejscowione. Miejsce stanowi ważny punkt ciężkości w sposobie doświadczania migracji: warunkuje cykl odpoczynku i pracy. Długość czasu spędzonego w jakimś miejscu, pomimo doskwierających w nich niedogodności wytwarza w migrantach tymczasowych potrzebę oswojenia ich. Proces „oswajania” miejsc odbywa się podczas rutynowych, powtarzalnych czynności. Migranci tymczasowi w Szwajcarii doświadczają miejsc w sposób emocjonalny a w emocjonalnym kontekście swojej migracji ujawniają próby zrozumienia kontekstów społecznych, w których funkcjonują. Migranci tymczasowi często funkcjonują w „ramie społecznej”, która kompensuje ich przykre zagraniczne doświadczenia.

Tymczasowi migranci w Szwajcarii doświadczają miejsc w sposób refleksyjny i relacyjny, co związane jest z „życiem pomiędzy”. Migranci tymczasowi w Szwajcarii doświadczają miejsc poprzez architektoniczne elementy krajobrazy, którym nadają fenomenologiczne znaczenie i które wpisują się w codzienny wymiar krajobrazowy.

Doświadczanie miejsc przez Polaków w Szwajcarii związane jest z poszukiwaniem w nich „famiarnych” odniesień, których na próżno szukać w Szwajcarii ze względu na tamtejszą architekturę, gospodarowanie czasem, styl życia, język, krajobraz czy wartości. Migranci tymczasowi usensowiają swoje migracyjne doświadczenia także poprzez multisensoryczne doświadczenia, których szukają za granicą by odzyskać namiastkę poczucia „swojskości”. Migranci tymczasowi w swoich narracjach często odnoszą się do domu w Polsce jak do „miejsca wszystkich miejsc”, o najwyższym stopniu bliskości i swojskości. Dla migrantów tymczasowych dom w Polsce często przybiera formę zjawiska *remittance*, które jest symbolem statusu osiągniętego na emigracji. Dom w Polsce osiąga często status „mieszkania intymnego”, „bezpiecznej bazy”, który niemożliwy jest do osiągnięcia w tymczasowym doświadczeniu migracyjnym, chociaż takie próby są stale podejmowane. Dom w Polsce często jawi się w narracjach jako rodzaj „pamięciomiejsca”. Tymczasowi migranci w Szwajcarii doświadczają miejsc za granicą pod postacią „zakorzenia ideologicznego” zwracając

uwagę jedynie na jakość życia w danym miejscu lub „nieumiejscowienia” ujawniając brak włączania elementów terytorialnych do swojej tożsamości.

Czas jest dopełnieniem miejsca: przeżyte doświadczenia związane są ze sposobem myślenia o nim: odliczaniem go, odczuwaną szybkością jego upływu. Indywidualny sposób doświadczania miejsca związany jest z indywidualną narracją o czasie. Narracje migracyjne pokazały, że nie istnieje jeden czas a wielość czasów, które wzajemnie się przenikają i krzyżują, wytwarzając następne. Narracja o sposobie doświadczania czasu i jego upływu jest zawsze doświadczana indywidualnie w zależności od kontekstu społecznego migracji. Od indywidualnego poczucia szybkości jego upływu i sposobu liczenia go zależy sposób jego doświadczania. Bywa, że jeden czas ustępuje miejsca drugiemu, czas w miejscu pracy przeliczany na efekty i pieniądze, czas niecierpliwy, przenika się z czasem wolnym i spokojnym, o smaku i zapachu ulubionej potrawy. Jeden czas bywa wykradzony drugiemu. Czas z punktami kontrolnymi na mapie podróży umiejętnie zaplanowany i obliczony, czasem umiejętnie skracany ustępował czasowi w kraju pochodzenia, który kurczył się nieubłagalnie szybko. W doświadczeniach migrantów tymczasowych w Szwajcarii jest ważnym zasobem nadającym sens i znaczenie ich migracji, szczególnie jeśli można go wymienić np. na ogrzewanie centralne, tworząc tym samym kolejne jego odmiany znaczeniowe.

W odniesieniu do tymczasowego doświadczania migracji przez polskich migrantów tymczasowych, tożsamość jest refleksyjnym projektem, którego nicią spajającą są doświadczenia mieszczące się w trzech wymiarach temporalnych: przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Tożsamość miejsca związana jest z ładunkiem emocjonalnym i z więzią powstałą w wyniku nawiązanej relacji z miejscem. W narracjach tymczasowych migrantów refleksja nad doświadczaniem miejsca osadzonego w tymczasowości związana jest z wewnątrzami i zewnątrzami. Narracje o nich zajmują one szczególne miejsca w narracjach, nabierając szczególnego sensu i znaczenia. „Ograniczenie”, „zamknięcie”, „niewygoda” oraz „wolność”, „swoboda”, „bycie u siebie” to kategorie pojęciowe, które często wybrzmiewały w narracjach tymczasowych migrantów w Szwajcarii w odniesieniu do tego kraju przyjmującego i kraju pochodzenia. Doświadczanie migracji przez tymczasowych migrantów, obywateli Polski w Szwajcarii odbywa się w stałej grze między tożsamościowej i relacji, w palimpsestach. Aktorami w przestrzeniach ludzkich są nie tylko ludzie ale także przedmioty nie-ludzkie, przyroda, rzeczy, architektura. Mają one zawsze temporalny charakter.

Migracja tymczasowa polskich migrantów w Szwajcarii mieści się w możliwościach postrzegania jej jako indywidualnego, egzystencjalnego źródła cierpienia a umieszczenie jej w ramach analizy biograficznego schematu działania, daje możliwość wglądu w trudną do uchwycenia intymną przestrzeń relacji między tożsamością a indywidualnym sposobem doświadczania świata w najważniejszych jego wymiarach.

Przyjęte przeze mnie podejście badawcze nie jest wolne od ograniczeń. Dysertację traktuję jako propozycję mając jednocześnie świadomość, że wybrana przeze mnie analiza, opis i interpretacja jest moim własnym wyborem i moim odczytaniem opowiedzianych mi historii. Odczytanie to przepuszczam przez „kalkę” własnych doświadczeń, jak również przez wiedzę, własne sposoby myślenia i zdolność do analitycznego ujmowania rzeczywistości w procesie interpretacji. Wielość użytych przeze mnie teorii i otwartość na szeroki sposób ujmowania doświadczeń migracyjnych wynikał z bogactwa udostępnionych mi przeżyć a także złożoności i procesualności doświadczanej migracji tymczasowej. Sposób prezentacji wyników wynikał ze struktury udostępnionych mi opowieści. Z punktu widzenia zastosowanych przeze mnie metod badawczych wartości dodanej pracy dopatruję się także w wyborze i samej procedurze badawczej. Przyjęcie przeze mnie określonej, narracyjnej orientacji badawczej w filozoficznej perspektywie umożliwiła moim rozmówcom na wykonanie pracy biograficznej opartej na refleksji na temat swoich osobistych doświadczeń. Ponadto, moi rozmówcy, swoją spontaniczną wypowiedź zawsze zakańczali refleksją na temat swoich doświadczeń. Autorefleksja, która pojawiła się w toku narracji moich rozmówców pomogła im zrozumieć siebie. Podobnie ja, dzięki historiom innych ludzi wiele się nauczyłam. Przede wszystkim pokory wobec własnych zamierzeń badawczych: otwiercie się na cudzą opowieść, krytycyzm wobec własnych rozstrzygnięć oraz odwaga w „zanurzeniu się” we własnych doświadczeniach takimi jakie mi się jawiły. Obecność mojej głębokiej refleksji pojawiła się także w trakcie analizowania i interpretowania swojej własnej migracyjnej codzienności, nie tylko wtedy poszukiwałam w niej ukrytych sensów i znaczeń ale także w czasie przyglądania się jej z perspektywy nieoczekiwanej zmiany i cierpienia. Pozwoliło mi to zrozumieć istotę mojego własnego doświadczenia, w które wpisana była zmiana dotychczasowych porządków społecznych, legitymujących je norm i wartości, własnych oczekiwań i możliwości ich spełnienia. Ukazała także możliwości życia z trajektoria, kiedy niemożliwe jest jej wyeliminowanie.

Bibliografia

- Dajnowicz-Piesecka D., *Czy „obcy” w Państwie oznacza kłopoty? Fenomen przestępczości cudzoziemców w Szwajcarii ze szczególnym uwzględnieniem Polaków*, „Zeszyty Prawnicze”, 2019.
- Gara J., *Egzystencjonalny fenomen epizodów codzienności jako źródło antycypacji przyszłości*, „Studia z teorii wychowania”, nr 6/3 (12).
- Kazimierska K., Waniek K., *Autobiograficzny wywiad narracyjny. Metoda, technika, analiza*, Łódź 2000.
- Mendel M., Theis W., *Od redaktorów. Pamięć, miejsce i kategoria pamięciomiejsca w perspektywie społeczno-edukacyjnej*, [w:] *Pamięć i miejsce, perspektywa społeczno-edukacyjna*, (red.) M. Mendel, W. Theis, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019.
- Nowak-Dziemianowicz M., *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacja sensów i znaczeń. Wiedza o rodzinie w perspektywie badań własnych*, Wrocław 2006.
- Nowak-Dziemianowicz M., *Walka o uznanie w narracjach. Jednostka i wspólnota w procesie poszukiwaniu tożsamości*, Wrocław 2016.
- Pietrusińska M., *Dom migracyjny czy niedom – model uchodźców z Kaukazu w Polsce*, [w:] *Socjologia zamieszkania*, (red.) M. Łukasiuk, M. Jewdokimow, Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, Warszawa 2014.
- Rybicka E., *Sensoryczna geografia literacka*, [w:] *Przestrzenie geo(bio)graficzne w literaturze*, (red.) E. Konończuk, E. Sidoruk, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, 2015.
- Schütze F., *Analiza biograficzna ugruntowana empirycznie w autobiograficznym wywiadzie narracyjnym. Jak analizować wywiady narracyjne*, w: *Metoda biograficzna w socjologii*, (red.) M. Kazimierska, Kraków 2012.
- Wessendorf S., *‘Roots Migrants’: Transnationalism and ‘Return’ among Second-Generation Italians in Switzerland*, “Journal of Ethnic and Migration Studies”, vol 33, no 7, 2007.

